

e-ISSN: 2651-3595

kalemname

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

7/14

ARALIK 2022

DergiPark
AKADEMİK

SÖBIAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

SIS
Scientific Indexing Services

EBSCOhost

**Academic
Resource
Index**
ResearchBib

e-ISSN: 2651-3595

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Sayı/No:14

Aralık/December 2022

Dergi Eski Adı: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty

(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Dinî Araştırmalar-Sosyal Bilimler

Scope: Religious Studies-Social Sciences

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June& December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca.

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German.

Kalemlname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir.

Kalemlname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; İngilizce-Türkçe başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 250 kelime) ve İSNAD atıf sistemine uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an English-Turkish title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 250 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

ROUSSEAU'NUN ETKİLEDİĞİ DÜŞÜNÜR: I. KANT*

Aysel DEMİR

Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
Sistematiik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Kırıkkale University Faculty of Science and Literature
Department of Philosophy
Kırıkkale, Turkey.
ayselmus1@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-7283-1565

Mihriban KOTLUK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe Bölümü
Sistematiik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı
Postgraduate Student, Kırıkkale University Institute of Social Sciences
Department of Philosophy
Kırıkkale, Turkey.
kotlukmihriban@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2866-6499

Öz:

J. J. Rousseau ve I. Kant 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı'na damgasını vuran iki düşünür olarak karşımıza çıkar. Aydınlanma Çağı'na ışık tutan bu iki düşünür, eleştiri bağlamında çağa damgasını vurmuş, Aydınlanma'yı Aydınlanma Çağı içerisinde eleştirme cesaretini gösterebilmişlerdir. Her ikisi de usunu kullanabilen insanın duygusal yönüne de vurgu yaparak insanın kültürel, ahlaki, dinî ve siyasi yönünü ele almışlardır. Bu düşünürlerin görüşlerine baktığımızda, genel olarak irade kavramından hareketle ahlaki gelişim çerçevesinde aklını kullanabilen insana yöneldikleri görülür. Bu bağlamda, Rousseau'nun eğitim aracılığıyla kültürlü bir toplum yaratma gayesi, Kant'ta ahlaki bir gelişim olarak görülmektedir. Buna göre bu çalışmada, özellikle Kant'ın Rousseau'dan ahlaki ve siyasi bağlamda nasıl etkilendiğini gözler önüne sermek temel amacımızdır. Rousseau, birçok düşünür için bir dönüm noktası olmuştur ki aynı Aydınlanma Çağı'nı paylaşan Kant bunlardan en önemlisi olarak karşımıza çıkar. Kant için nasıl David Hume onu uyuduğu uykudan uyandırdıysa bir anlam da Rousseau da duygusal bağlamda Kant üzerinde aynı etkiyi yapmış denilebilir.

Anahtar Kelimeler: Vicdan, Ahlak, 18.Yüzyıl, J. J. Rousseau, I. Kant.

* Doç. Dr. Aysel DEMİR danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

THE PHILOSOPHER EFFECTED by ROUSSEAU: I. KANT

Abstract:

J. J. Rousseau and I. Kant appear as two thinkers who left their mark on the Enlightenment Age of the 18th century. These two thinkers, who shed light on the Age of Enlightenment, left their mark on the age in the context of criticism and showed the courage to criticize the Enlightenment within the Age of Enlightenment. Both of them have discussed the cultural, moral, religious and political aspects of the human being by emphasizing the emotional aspect of the human being who can use his reason. When we look at the views of these thinkers, it is seen that they turn to people who can use their minds within the framework of moral development, generally based on the concept of will. In this context, Rousseau's goal of creating a cultured society through education is seen as a moral development in Kant. Accordingly, in this study, our main aim is to reveal how Kant was influenced by Rousseau in a moral and political context. Rousseau has been a turning point for many thinkers, and Kant, who shared the same Age of Enlightenment, is the most important of them. In a sense, Rousseau had the same effect on Kant emotionally, just as David Hume woke him up for Kant.

Keywords: Conscience, Ethic, 18. Century, J. J. Rousseau, I. Kant.

GİRİŞ

Jean Jacques Rousseau (ö. 1778) ve Immanuel Kant (ö.1804) iki önemli Aydınlanma düşünürüdür. Her ikisi de Aydınlanma çağını kendi içerisinde eleştirmiştir. Onlara göre, kendi usunu kullanabilen bir varlık olan insanı her yönüyle ele almam bir gerekliliktir. Çünkü insan us varlığı olduğu gibi aynı zamanda bir ahlaki varlık, siyasi varlık ve bir kültür varlığıdır. Rousseau ve Kant'ı birbirine bağlayan ortak nokta; genel olarak irade kavramından hareketle ahlaki gelişim çerçevesinde aklını kullanabilen insana yönelmeleridir. Bu noktada özellikle Rousseau'nun eğitim aracılığıyla kültürlü bir toplum ortaya koyma isteği, Kant'ta ahlaki bir yapılanma olarak yansır. Bu ifade edilenler ışığında bu makalede, özellikle Kant'ın Rousseau'dan ahlaki ve siyasi bağlamda nasıl etkilendiği ve bunu kendi felsefesine nasıl aktardığı kısaca gözler önüne serilecektir.

Rousseau, karşımıza bir dönüm noktası olarak çıkar. Kendinden sonraki düşünürleri her anlamda düşünceleriyle fazlasıyla etkilemiştir ki aynı çağı paylaşan Kant bunlardan en önemlisi olarak karşımıza çıkar. Kant, David Hume'nin (ö.1776) kendisini uyuduğu uykudan

uyandırdığını ifade eder. Bir anlam da Rousseau'nun da duygusal bağlamda Kant üzerinde aynı etkiyi yapmış olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Bilindiği üzere ahlak, insanın toplumsallaşmasıyla ortaya çıkan bir yapılanmadır. Bu anlamda tarihi oldukça eskidir. Sokrates ile en yüksek seviyeye çıkan ahlaki yaşam tarzının özünde *ahlak duygusu* bulunur. O hâlde, bu ahlak duygusunun sorgulanmasına yarayan doğal ayırt edicilerin neler olduğu bizim için önemli bir belirleyicidir. Bu noktada Rousseau da bu belirleyici vicdan olarak karşımıza çıkarken Kant'ta ahlaki yasa olarak karşımıza çıkar. Her iki düşünür için belirleme yapmaya girmeden önce insanın doğa durumundan itibaren ne şekilde adım adım yönlendiğini ortaya koymak bu düşünürlerin ahlaki bakış açılarını anlamak için bir gerekliliktir.

1. J. J. Rousseau

Genel olarak baktığımızda, varoluş temelinde insanın bir doğa durumunda olma biçimi vardır ve bu doğa durumu genelde insanın en saf hâlini bize verir. Bu süreci her bir düşünür olumlu veya olumsuz bağlamda eşitlik, özgürlük ve adalet temelinde kendine göre betimler. Rousseau'ya göre insan doğa durumunda tüm ihtiyaçlarını kendisi karşıladığı için özgürdür, duygularına göre hareket ettiği için de mutludur. Rousseau için bu doğa durumu özgürlükler alanıdır. Bununla birlikte yine ona göre “İnsan özgür doğmuştur ama her yerde zincire vurulmuştur.” (Rousseau, 1994, 14). Dolayısıyla, Rousseau için doğa durumundan uygarlık durumuna geçiş istenen bir şey değil gibi gözükmektedir. Çünkü uygarlık denen şey, insanı ve insanlığı bozmakta, onu doğa durumundan uzaklaşarak gerçekte özgürlüklerinden alıkoymaktadır.

Doğa durumunda ne özel mülkiyet ne de çatışma vardır. Buna göre, eşitsizlik ve adaletsizlik sorunu da söz konusu değildir. Oysa mülkiyete sahip olma, bilim ve teknikteki ilerlemeler ve kültürel gelişme insanı kendi özünden uzaklaştırmış, böylece mutsuz olmuş ve bu da hem eşitsizliği hem de adaletsizliği beraberinde getirmiştir. Bunu *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Nutuk* adlı makalesinde açıkça ortaya koymuştur.

Özgür olmayı birey olmayla bir tutan Rousseau, toplum içinde var olan eşitsizlik ile adaletsizliği ortadan kaldırmak ve özgürlüğü sağlamak için toplum sözleşmesinin bir ihtiyaç olduğuna ikna olmuştur. Bu sözleşmeyle birlikte insan, genel irade çerçevesinde hem yasaya hem de kendisine saygıyı kaybetmeyecek ve böylece, eski doğa durumundaki hâline ulaşmaya

çalışacaktır. Bu anlamda toplum sözleşmesiyle genel geçer bir irade temelinde özgürlük anlayışının ortaya çıkacaktır. Rousseau için bu noktada genel irade kavramı önem kazanır. Genel istençle bir araya gelen toplumlar doğa durumundan koparak bir sözleşme ile yasalara bağlanırlar (Demir, 2018). Doğa durumunda özgür ve eşit bireyler toplum sözleşmesiyle birlikte doğal olmayan duruma geçerler (Coşkun, 2014). Bu geçişten sonra da Rousseau'ya göre, doğa durumuna dönüş artık olanaksızdır. Ona göre bundan böyle yapılacak olan şey; içine özgürlüğü, eşitliği ve adalet temelinde kardeşliği alan bir toplumsal sözleşmesi düzeninde ilerleyerek ahlaki mutluluğu gerçekleştirmektir. Peki, bu ahlaki mutluluk nasıl olacaktır? Elbette öncelikle eğitimle.

Rousseau, özünde masum olan insanın doğuştan bakıma muhtaç olan bir varlık olması bakımından hayvandan ayrıldığını ve yaşaması için gerekli olan her şeyi eğitim aracılığıyla öğrendiğini düşünür (Rousseau, 2005). “Rousseau, insan doğasının eğitim ve sosyal reformlar yoluyla istenildiği gibi şekillendirilip sınırsızca geliştirilebileceğini, hatta yetkinleşebileceğine inanır” (Cevizci, 2002, 163). Kendi gerçekliğine ulaşmak için eğitime ihtiyaç duyan tek varlık olan insanoğlu, aynı zamanda toplumsal yapı ve eğitim aracılığıyla da uygarlığın esiri olup doğallığını ve ahlaklılığını kaybedendir. Buna göre yaşam, daima çelişkileri içinde barındırır. Rousseau'ya göre, uygarlıkla elde edinilen bilgiler hakikati gözler önüne sermekten ziyade onu gizlemek için vardır (Cevizci, 2002). O hâlde uygarlık nedeniyle ahlaklılığı kaybedip kaybetmeme konusunda Rousseau, vicdan kavramıyla çıkış yolu arar.

Ahlak felsefesinin de temel kavramlarından biri olan vicdan, bir eylemin ahlaki değerinin sorgulanmasında ortaya çıkar. Bir anlamda ahlaki bilince işaret eden vicdan, bireyin kendi iç sesiyle dış dünyada yaptığı eylemlerin içsel yargı ve sorgulamalarıdır. Buna göre vicdan, ahlaki ayırtlamayı gerçekleştiren şeydir. Vicdan bizde, öteki aracılığıyla kendini belli eder ve ötekine karşı yapılan eylem konusundaki yargılamadır. İçsel bir duygu ve tanrısal bir ses olarak *ahlak duygusu* nitelemesiyle karşımıza gelen vicdan, insanın ahlaki değeri yönünde oldukça değerli bir kavramdır.

Rousseau için vicdanla merhamet gerçekte iç içedir ve hatta her ikisi de aynı öze bağlıdır. İnsanda merhamet duygusunu uyandıran şey, iç ses olan vicdandır. Rousseau bu konuda şunları ifade eder: “Vicdan, yaratılıştaki bir duygudan ileri gelir. Bilgin olmaksızın bizi insan yapan, ahlaki incelemeler içinde yaşamımızı bitirmeden insan düşüncelerinin o geniş denizinde güven ve inançla yönlendiren, yanılmayan ve yanılmayan şeydir o!” (Rousseau, 2002, 186). Vicdan

yaratılışla ortaya çıkan bir duygu olup ahlaki eylemlerinde insana bir bakıma yol göstericilik yapar. Vicdan, iyilikle kötülüğü ayırt etmemize yarayan ve bizi sürüklediğimiz karmaşadan kurtaran şeyin ta kendisidir! Buna göre, Rousseau için vicdan ile ahlak duygusu özünde aynı şeyi ifade etmektedir.

O hâlde vicdan ve ahlak duygusu, insan için doğru yolu gösterendir. Buna ek olarak vicdan, bir anlamda bireyi hem bağlayan hem de özgürleştiren şeydir. İyiyi ve kötüyü seçerken o tanrısal vicdani ses yaşama anlam katar. Diğer bir söylemle, insan ahlaklı davrandığında vicdanına uygun da davranmış olur. Böylece insan, kendinde hem iyi hem de kötü olanı barındırır. İnsan, her eyleminde özgürce bunu yapar. Diğer bir ifadeyle insan, vicdanın sesiyle ve özgür iradesiyle seçimlerini ortaya koyar.

Kısaca Rousseau için insan, iyiyi ve kötüyü seçme hakkına sahip bir varlıktır. Bunu söylemekle de Rousseau, insanın doğasında var olan ahlaki bir özgürlüğe işaret eder. Bu da bizi Kant'ın özgür istençle özgür bir biçimde eylemde bulunarak ahlaklı olunacağı iddiasına bağlar. Öyleyse özgürlük, bilinçli bir biçimde ahlaki ve vicdani eylemin kendisidir denilebilir. Bu noktada Kant, hem ahlaki hem de özgür olan insanın içsel bir ahlak bilince sahip olduğunu iddia eder. Anlaşılacağı üzere Rousseau'da sadece ahlaki bir duygu olarak verilen vicdan, Kant'ın ahlak felsefesindeki metafiziksel alanına işaret eder ki bu da içsel bir duygudur. Böylece de Kant, Rousseau'ya yönelmekle insanın insanlığı üzerine de yönelmeye başlamış olur (Demir, 2020). Bu bağlamda, Rousseau'nun duygu dünyasından etkilenen Kant'ın düşüncelerine bakmak gerekmektedir.

2. I. Kant

Kant, Rousseau'nun insanın doğduğunda saf bir varlık olduğu, doğasında kötülük bulunmadığı düşüncesini benimsemiştir. Kant'a göre de insan hayvan da olduğu gibi sadece içgüdüleriyle hareket eden bir varlık değildir. Onun doğduğu andan itibaren bakıma ihtiyacı olduğu konusunda aynı fikirdedirler. Ancak Rousseau'dan farklı olarak Kant, insandaki iyiliği geliştirecek olan temel faktörün eğitim olduğunu iddia ederek, düşüncelerini insanın eğitimi üzerine kurgular. İnsanın eğitim aracılığıyla kendi değerini anlayacağını düşünen Kant'a göre eğitimin insanı daima kendi özündeki iyiye ve dış dünyada da daha iyiye yönlendirdiğine dikkat çekmektedir. Anlaşılacağı üzere Kant, Rousseau'nun eğitimle ilgili düşüncelerinde belli noktalarda birleşir. Bu bağlamda, Kant'ın özellikle ahlak anlayışına temel olan “insana saygı” kavramını Rousseau'nun *Emile* adlı eserinden esinlenerek geliştirdiği de söyleyebiliriz.

Kant, insanın yapısını ahlaki anlamda yorumlarken insanın bir yönüyle fenomenler dünyasına, diğer yönüyle de numenler dünyasına bağı olduğunu ve numenler dünyasında ise ahlak yasası ile anlam kazanarak kendini özgürleştirdiğini iddia eder. Bu durum da Kant'ın ahlak felsefesinin temellerine işaret etmektedir. Kant'ın ahlak felsefesi ödev ahlakı üzerine oturmaktadır ki bu ödev ahlakı; iyi istenç, maksim ve ahlak yasası çerçevesinde kendini ortaya koyar. Kant'a göre, eğer bir eylem belli bir amaç doğrultusunda yapılıyorsa koşullu buyruğun (hipotetik imperatif) içine girerken, hiçbir amaç olmaksızın sadece iyi istençle yapılıyorsa koşulsuz buyruğun (kategorik imperatif) alanına girer. Koşulsuz buyruk, bizi numenal alana yönlendirir. İyi irade-istenç ile hareket eden birey, belli maksimler-ilkeler doğrultusunda hareket ederek ahlaki bir yasa etrafında otonom olarak eylemde bulunarak kendini özgürleştirir. Diğer bir ifadeyle ahlaki yasa insanın ödevine göre eylemesini zorunlu kılar. Ödev ise aklın sesine işaret eder. Aklın sesi de özgür, otonomik ilkeleriyle aklın ve eylemlerin sınırlarını belirler. O hâlde, Kant'ın ödev ahlakı iyi istenç, ilke (maxim), ahlaki yasa çerçevesinde kendi özünde iyi olan bir şeydir.

Koşulsuz buyruğun değerlendirilmesi iyi istenç üzerinden gerçekleşir ki vicdan ile bu noktada karşılaşırız. Bir başka ifadeyle vicdan da iyi istenç gibi, başlangıçta iyi-kötü belirlenimini bize verir ve ahlaki yasa temelinde sınırların nasıl çizilmesi gerektiğini bize hatırlatır. Kant'a göre, bir eylemin değeri o eylemin niyetinden anlaşılır, sonucundan değil. Kant, eylemi değerli ve iyi yapan şeyin, eylemin ahlaki yasaya duyulan saygı olduğunu bildirir ve bunu da şu sözlerle ifade eder: “Ödev yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunluluğudur” (Kant, 1995, 15). O zaman Kant'ta ahlaki yasaya duyulan bu saygı insanın içindeki ahlak duygusunun temelidir. İşaret edilen bu ahlak duygusu da Rousseau'nun vicdan dediği şeye bizi yönlendirir.

İnsanın eylemlerinde özgür davranmasını isteyen Kant, herkes için evrensel bir ahlak yasası etrafında birleşilmesi gerektiğini vurgular. Kant, eğitim konusunda kişinin her anlamda eğitilmesi gerektiğine vurgu yapar. Kant ahlakının temel kavramları olan özgürlük, iyi istenç, ahlaki yasa Kant'ın ahlak eğitimi konusundaki düşüncelerine temel olmuştur. Kısaca, özgürlüğü ahlaki yasa üzerinden açıklayan Kant, koşulsuz buyruk aracılığıyla hareket edildiğinde ahlaklı olunabileceğini, özgürlüğün ahlaki yasasının varlık nedeni olduğunu ve insanın hem ahlaki yasayı kuran hem de ona uyan bir varlık olduğunu bildirir.

Kant'a göre en bilinen söylemiyle, bir eylem eğer iyi olmak istiyorsa onun ödevden dolayı ortaya çıkmış olması gerekir. Sadece iyi niyetle yapılan eyleme iyi diyebiliriz. İyi istenç, hem ödevden hem de bir maksim üzerinden hareket etmelidir. Ahlak yasasına uyumda koşulsuz olan otonom ve özgür eylemlerle ancak olanaklı olabilir. Ioanna Kuçuradi'ye göre, bilincin özü olarak da anlaşılabilen vicdan; kişilerin kendi eylemlerini değerlendirmede sınırları çeşitli birimlerle çizilebilen gruplara göre değişik ölçüler sağlayan, dolayısıyla etik ilişkilerinde kişileri kendi eylemlerine ancak değer biçmeye götüren bir danışman ve bu değer biçmelerine ilişkin kişilerin bir duyusu (Kuçuradi, 1996) olarak değerlendirildiği zaman işi hem kendi hem de kendisi dışındaki eylemleri, kendi değer atfetmelerine göre yargısal bir denetime tabi tutacak ve böylelikle nesnel olmaktan çok öznel bir tercih yapacaktır (Kuçuradi, 1996). Kant açısından bu duruma bakıldığında ise ahlak yasasını özü ne ise insanın eylemleri bu öze göre yorumlanmalıdır. Diğer bir anlamda, verilen karar öznel olsa da vicdani olan şey, genel geçer ve evrensel olanı göz önüne almalıdır. Dolayısıyla koşulsuz buyruk, genel evrensel bir yasa çerçevesinde ilerleyerek insanı araç olarak görmeye değil, amaçlar krallığında insanın amaç olarak görülmesine işaret eder. Buna göre, insanın hem özgür olması hem de ahlaki olarak eylemesi için akıl aracılığıyla kendi yasasını kendisinin koyarak otonom olarak eylemesi bir gerekliliktir.

3. Rousseau'nun Etkisindeki Kant

Rousseau'ya göre vicdan, toplumsallaşma ile ortaya çıkan birtakım değerler karşısında insana yol gösterici içsel bir güçtür. O güç ki insanları hem kendi iyilikleri için hem de diğerlerinin iyilikleri için eylemde bulunmalarına neden olur. İnsanların iyiyi seçerken aynı zamanda evrendeki tanrısal düzeni de seçmeleri, Rousseau'nun vicdan kavramının temelini bize verir. Kısaca Rousseau, vicdanın özünü net bir biçimde ortaya koymamış ama vicdanın ahlaki bir duyguya işaret ettiğini bildirmiştir. Kant'ın vicdana yaklaşımına bakıldığında ise onun vicdanı öznel bir duyum olarak yorumladığını ve içsel bir duyguya karşılık geldiğini iddia ettiğini görürüz. Bu anlamda, Rousseau için vicdan ile ahlak duygusu aynı şeydir ve bu vicdani ahlak duygusu bir yücelik hissi uyandıracak derecede tanrısaldir. O hâlde vicdan bizi tanrısal alana, diğer bir ifadeyle metafiziksel alana bağlar.

Rousseau'ya göre vicdan, iyi kötü temelinde yargılarda bulunmamızı sağlayan ve içimizdeki adalet duygusuyla doğuştan gelen bir ilkeden başka bir şey değildir. Bu iç ses, doğal olarak insanı iyiye yönlendirir. Çünkü iç sesimiz masumdur, dolayısıyla iyiye yönelmek doğası

gereğidir. Kant'a göre ise yine saf iyi istençle yapılan eylem ahlaki yasaya bağlanır ve böylece insan, içindeki bu ahlaki yasaya uyarak kendini özgür kılar. İşte bu durum da Kant'ın vicdan dediği şeye karşılık gelir. Demek ki Rousseau'dan etkilenen Kant için vicdan, bilinçli ve insanı iyiye götüren akılsal bir yapıdır. Rousseau, insana saygıyı kendine temel alırken, Kant'ta bütün felsefesinin merkezine insana saygıyı koyar.

İnsan hem fenomenal alana hem de numenal alana bağlı olup, bir yönüyle nedenselliğe bir yönüyle de akıl aracılığıyla özgürlüğe bağlanır ki burası ahlaki olanın alanıdır. Kant, Rousseau gibi vicdanı insanın duyular üstü ahlak duygusu olan ve insanda yüce bir biçimde bulunan tanrısal bir duygunun insanda olmasına vurgu yapar. Rousseau, vicdanı birleştirici bir irade olarak görür aynı zamanda. Ahlaki iyilikler ortak iradenin sağlanmasına neden olmakta ve vicdanı rahatlatmaktadır. Vicdan bir anlamda insanın doğa yönüne geri dönüştür. İnsan vicdanı ile huzura kavuşur ve vicdan, iyilikle anlam bulur.

Vicdanı aracılığıyla merhamet duygusuna kapılan insan, iç huzura yönelir. Öyleyse, içsel adalete işaret eden vicdan, önemli bir otokontrol aracıdır. Buna göre Rousseau vicdanı, insanın özünü daha iyi bir biçime sokarak onu ahlaki olana yönlendiren ve dolayısıyla onu hayvandan üstün kılan nitelik olarak görür (Rousseau, 2002). Kant için de vicdan kişiye özel bir duyum olup bir anlamda ahlaki bilinçliliğe işaret eder.

Vicdan, benin başkasıyla etkileşimi sonucunda ortaya çıkan duyguların ahlaki bağlamda yargılanmasıdır. Vicdan, ahlaki varlığın ahlaki eylemlerde bulunmasında yol göstericidir. Rousseau da insanın gerçek iyiliğinin vicdanına danışarak, o tanrısal güce yönelerek kendini ortaya koyacağını düşünür.

SONUÇ

Kant'ın Rousseau'dan her anlamda etkilendiği açıktır. Kant özellikle Rousseau'nun eğitim konusundaki eserini okurken ilk defa bütün düzenini sarsmıştır. Kant, Rousseau'nun felsefedeki yerinin paha biçilmez yeni ufuklar açması nedeniyle önemli olduğunu düşünür. Her ne kadar her iki düşünür Aydınlanma Çağı içinde iki ayrı dünyada yaşamış olsalar da iki farklı karakter olsalar da Kant'ın Rousseau'nun iddialarına göre kendi sistemini gözden geçirdiği ve biçimlendirdiği inkâr edilemez bir gerçektir. Ahlaklılık yolunda bir noktada bu iki düşünür birleşir. İnsanın doğa durumundaki ahlaki duygusuna vurgu yapan Rousseau, insanın tekrar doğa durumuna dönmesine değil, doğa durumunda sahip olduğu ahlaki saflığa dönmesini

istemektedir. Kant da bu konuda Rousseau ile aynı fikirdedir. Kendi ahlak anlayışını da bir anlamda bu saf iyi niyete göre temellendirir. Bu bağlamda Kant'ın Rousseau'nun teorisine karşı yorumu “geriye dönük bir ağıt değil, geleceğe dönük bir kehanet” şeklindedir (Cassier, 2014).

Rousseau, *Emile* adlı eseriyle bize eğitim hakkındaki görüşlerini bildirmektedir. Bu dünyaya gelişi itibarıyla insanın masum olduğunu ancak toplumsallaşma aracılığıyla bu durumun bozulduğunu vurgulayan Rousseau, insanın artık doğa durumuna geri dönemeyeceğini ama eğitim aracılığıyla doğa durumuna bir adım da olsa yaklaşacağını düşünür. Ona göre eğitimin özünde iyi olduğu sürece insanın kendini açımlayabilir ve geliştirebilir. O hâlde eğitim aracılığıyla insan kendini ahlaki bağlamda özgürleştirebilir. Ancak buradaki sıkıntı insanı kendine ve ahlaka yabancılaştıran 18. yüzyılı egemenliği altına alan bilim ve sanatlardır. Bunlar insanı ahlakı alandan ayırmakta, onları benliklerinden uzaklaştırmakta ve sahte bir yaşamın peşine düşmelerine neden olmaktadır. Rousseau'nun eğitim konusunda da düşüncelerinin ahlaki düşüncesinin yansıması olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Cassirer, Ernst. *Rousseau, Kant, Goethe*. çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Cevizci, Ahmet. *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- Coşkun, Seyit. *Jean Jacques Rousseau*. Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç (ed.). Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.
- Demir, Aysel. *John Rawls Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Siyasal Yayınevi, 2018.
- Demir, Aysel. *Kant Ahlak Siyaset*. Ankara: Siyasal Yayınevi, 2020.
- Kant, Immanuel. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. çev. İonna Kuçuradi. Ankara: FKY, 1995.
- Kuçuradi, İonna. *Etik*. Ankara: FKY, 1996.
- Rousseau, Jean Jacques. *Emile Bir Çocuk Büyüyor*. İstanbul: Selis Yayınları, 2005.
- Rousseau, Jean Jacques. *Emile*. çev. Mehmet Baştürk ve Yavuz Kızılçim. Erzurum: Babil Yayınları, 2002.
- Rousseau, Jean Jacques. *Toplum Sözleşmesi*. çev. Vedat Günyol. İstanbul: Adam Yayınları, 1994.